

kötetben egyébként szerepel olyan lap is, amely 1940-ig élt: az Apolló, de a Benjámín László és Vészi Endre által említett kiadványok is 1944-ig jelentek meg. Ugyancsak nem érthető, miért maradtak ki a gyűjteményből olyan jelentős orgánumok, mint a Nyugat, a Magyar Csillag, a debreceni Tovább, a Literatura, a haladó katolikus sajtó, szakszervezeti kiadványok.

E kritika nem kívánja kisebbiteni az elvégzett munka értékét, csupán a folytatásra gondolva véltem szükségesnek felhívni a figyelmet az ilyen első kezdeményezéseknél elkerülhetetlen és kiküszöbölhető hiányosságokra. Végezetül még egy megjegyzést. A szerző is hangsúlyozza, hogy „a hangszalagra vett emlékezések szubjektív vallomások”. Nem tévedünk azt állítva, hogy e szubjektív visszaemlékezések kritikus elemzése, tudományos feldolgozása, egységes sajtótörténeti koncepcióba való beillesztése nyilván még több erőfeszítést és gondot kíván, mint az értékes és érdekes forrásanyag összegyűjtése. Hogy csak egyet említsünk a szövegekből ismételtlen kicsendülő kérdőjelek, problémák közül. Többen, nagyon is különböző szemléletű kortársak, például Fábíán Dániel, Vas István és az akkor fiatal munkásírók, Benjámín, Vészi, egyaránt kritikusan emlékeznek vissza a Szociáldemokrata Pártnak a korabeli Népszavában kifejezésre jutó kultúr, illetve irodalompolitikájára. Az elmarasztaló ítéletek többnyire egy-egy megjegyzésre, célzásra szorítkoznak. Nem ismerjük viszont a megbírált Népszava álláspontját. Pedig a korszak sajtótörténetének egyik igen lényeges problémája, hogyan is alakult valójában az ország legjelentősebb legális baloldali pártjának és lapjának viszonya más antifasiszta irányzatokhoz, meddig terjedt együttműködési készségük, vagy kit, s mennyiben terhel politikai felelősség az ellentétekért, feszültségekért.

Vásárhelyi Miklós

Juhász Géza – emlékkönyv. Sajtó alá rendezte, bevezető életrajzzal, jegyzetekkel ellátta: Juhász Izabella. Bevezető tanulmányok: Bán Imre, Balogh László. Debrecen 1975. KLTE 595 1.

Impozáns kötetben jelentette meg Juhász Géza válogatott műveit a Kossuth Lajos Tudományegyetem. A 49 íves könyv terjedelme ellenére sem tartalmazza az egész életművet, jó néhány munkára s így az oeuvre nagyságára is csak rövid szemelvények figyelmeztetnek. De a hézagos antológia is meggyőz arról, hogy e jelen-

tekeny egyéniség számottevő munkásságot alkotott.

Ifjúságától kezdve az irodalom áramkörében élt: 15 éves, mikor az első verse nyomdafestéket lát, de sorsa és jelleme úgy hozta, hogy a szépirodalmi alkotások mellett és helyett más mezőkön is tevékenykedjék, sőt olykor egyenesen a mindenes szerepét töltse be szülővárosában, Debrecenben. Pedig eredendően és igazában költői lélek volt; írásai azt mutatják, hogy valami belső forrásból, szenvedélyes líraiság izzott benne. Életpályája ívelésébe azonban a körülmények többszörösen beleszóltak.

Energiaja jókora részét a tanítás és a nevelés kötötte le. Középiszokolás tanítványai kedvéért dolgozta át a magyar irodalomtörténetet, s e pedagógiai-esztétikai koncepcióból született a sajátos szemléletű és némileg regényszerű könyve, a két kiadást megért *A magyar szellem vándorútja* (1938). De még a műfordításainak is egy része is tanári működésének járuléka volt: többnyire a világirodalmi horizont megteremtésének célzata szólította munkára. Élete végéig izig-vérig tanár maradt, akkor is, mikor 1945-ben tankerületi főigazgatónak, majd röviddel ezután professzornak nevezték ki. Ily minőségben is vonzotta az ifjakat: áldozatos gesztusaival, irodalomrajongásával, fiatalos hevületével a hozzá szegődött tanítványoknak valóban mesterévé vált. Az egyik emlékezés szerint a messzelátó emberek egyensúlyával igézett mindenkit, sokakba belevészte magát, hozzáértéssel és szeretettel pedig nemzedékeket indított el a kutatói, a publicisztikai, írói vagy a tanári pályán.

Hogy Debrecenben tanított, azzal együtt újabb feladat is kijelölődött számára: az álmos, lomha város szellemét kellett felrázni, megpezsdíteni. S ez bizony nem kevés kitartást, elszánást, sőt bátorságot kívánt. Hosszú időn át buzgó szervezője, mozgatója lett az Ady-társaságnak, fáradhatatlan előkészítője a társaság és a legújabb magyar írók nagyszerű szerepléseinek, majd bővítve a kört: társszerkesztője az *Új írók* c. sorozatnak, szerzője a *Népi írók* (1943) c. kedvelt kötetnek, egyik alapító tagja a *Válasznak*, s a felszabadulás után egy ideig szerkesztője a *Magyarok* c. folyóiratnak.

A felszabadulással a politikai életbe is bekapcsolódott, tisztség tisztség után hullott rá, szinte önmagát megkoszorozva kellett dolgoznia, s a törékeny test bírta a nehéz szerepet, amit az idő szabott rá.

Hátra volt még, hogy a tudományban is mélyre ássa magát: szeretett költője életművét

akarta rendbe rakni; megtisztogatni és összeilleszteni a töredékeket, kibányászni a lappangó költeményeket, összegyűjteni a variánsokat, megállapítani az időrendet s a végleges, hiteles szöveget. A nagy művet azonban már nem tudta befejezni, de az elmélyült Csokonai-kutatások nevezetes eredményei a tudós címet megszerezték számára.

A Debrecenért annyira rajongó férfi ellobogó életét korszakos tettek ékesítik. Ám, hogy a folytonos megterhelés és szárnyalás bírja, az optimizmus és az emberszeretet dúsz tartalékainak kellett benne rejtőznie. E belső tartományról vallanak költeményei, melyeket nagyobbrészt a maga számára írt. Oly sorai is, mint hogy *ő élébe lobogtat jövendő napoknak*, vagy: *Kiapadhatatlan ígéret s gyönyörű Nagy Kaland az élet*, vagy: *Álmodom külön időről bevilágítanak a lelkébe*, de egyéniségét, álmait leginkább feltárja *A Garabontzás* (1917–1968) c. verses regénye. A folyton csiszolt költemény szerint lelke mindig boldog sámán-útra kíváncszott, magasságokba vágyott, úszni akart a csillag sugaron, gyönyörködni a rátárló csillagtoronyban, ezért írja öniróniával: *Holdkőrosként lengtem én át / e kalandor földi sétát*. Ám látomásos életét a tettvágy is szüntelenül gyötörte, s egyeztetve a két ellentétes vonzást, álomvilágából nem kibontakozva, hanem attól ihletve indult, hogy betöltse küldetéses végzetét. Költészetének megvan a sajátos értéke: nemcsak az egyéniség, nemcsak a képzelet szeszélyes és olykor nagyívű csapongása, valamint a merész és expresszív szókincs ragadja meg az olvasót, hanem a sűrűn előbukkanó nehéz veretű sorok és a felvillanó mágikus szféra is.

Megragadó és jelentős életműről tanuskodik e kötetnyi válogatás, mely voltaképpen három részre oszlik: a Szépirodalom (17–286) és A publicisztikától az irodalomtörténetig (287–449) c. fejezetekre, végül a Dokumentumokra (451–590), azaz a kortársak írásaira Juhász Gézárról, a levelekre és a bibliográfiára. Ez utóbbit a kötet összeállítója és a jegyzetek írója: Juhász Izabella készítette kellő gondossággal. Kár, hogy az olvasást néhány kusza lap (453., 456., 457.), hibás kötés (434. után a 437., a 444. után a 435. következik), üres oldal (459.) valamint sok, a Hibaigazítóban sem szereplő helyesírási hiba (145., 313., 360., 363., 388., 409. stb.) zavarja.

Az Emlékkönyvet, melyet bizonyára más Juhász Géza-írások is fognak követni, a Kossuth Lajos Tudományegyetem Hajdú-Bihar megye és Debrecen város támogatásával adta ki.

Barla Gyula

Tüskés Tibor: Pannóniai változatok. Bp. 1977. Szépirodalmi K. 416 l.

Tüskés Tibor esszéi és tanulmányai nem rejtegetik távlatosabb céljukat: a Dunántúli, mindenekelőtt Pécs irodalmi és művészeti életéről próbálnak körképet festeni. A felületes olvasó ilyenkor lokálpatrióta szándékokra gyanakszik, a beavatottabb meg egyenesen a szellemtörténet indítására, hiszen a „tájjellegű” kultúra elméletét a német szellemtörténeti irány képviselői (Josef Nadler és August Sauer) dolgozták ki, a magyar tudományosság körében megéppenséggel Farkas Gyula népszerűsítette e „Landschaftstheorie” gondolatmenetét. Holott az a gondolat, hogy egy jellegzetes természeti és történelmi tájnak sajátos kulturális arculata lehet, sokkal régebbi, mint a szellemtörténeti iskola. A természet formái, a kialakult városképek, a meggyökeresedett építészeti stílusok nyilvánvalóan éppúgy hatnak a művelődési, akár költői hagyományokra, mint a tájban élő nép történeti sorsa és folklorisztikus világa. Ezeknek a hatásoknak a szerves és bonyolult rendjében a dunántúli magyar „kultúrtáj” arculata bizonyára egyedi vonásokkal gazdagodott, akárcsak az alföldi vagy az erdélyi magyar „kultúrtáj” arculata. A szellemtörténeti iskola ebben az összefüggésben csak ott tévedett, hogy megváltoztatta a valóságos összefüggéseket, és a mítosz nyelvezetével „verbalizálta” a valóságos jelenségeket. A mai irodalom- és művészettörténészek tehát bizonyára nem az a feladata, hogy radikálisan tagadja a táj és a kultúra között feltételezett összefüggéseket, hanem az, hogy a valóságos (a szellemtörténet által feltételezettnél bonyolultabb és összetettebb) összefüggérendszer írja le, olyan rendszert, amely számításba veszi a táji jellegzetességek történeti, kultúr-történeti és szociológiai eredőit is.

Egy irodalmi és művészeti esszégyűjteménynek nyilván nem lehet feladata az, hogy ezt a rendszert kidolgozza, vagy akárcsak felvázolja. Tüskés Tibor esszéinek szerepe és jelentősége is abban áll, hogy felismerte a táji hagyományok és a jelenkori műveltség között levő szerves kapcsolatot, s kísérletet tett arra, hogy megragadja ennek a kapcsolatnak a valóságos jelentkezési módját néhány dunántúli költő, mint Takács Gyula, Bárdosi Németh János, Csorba Győző, Pákolitz István, Fodor András, Takács Imre, Kalász Márton; író, mint Várkonyi Nándor, Fülep Lajos, Szántó Tibor, Bertha Bulcsú, Lázár Ervin; és művész, mint Rippl-Rónai József, Egy József, Martyn Ferenc, Borsos Miklós (aki csak félig-